

ایران و غرب در خلأ برجام

تهران و عبور از تحریم‌ها

از زمان خروج ایالات متحده از توافق هسته‌ای چند جانبه موسوم به برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) در سال ۲۰۱۸، برنامه هسته‌ای ایران تقریباً بدون مانع پیشرفت کرده است. شورای آتلانتیک مدعی شد؛ اگرچه تهران تا به امروز نشان داده خواهان تنش نیست و به رغم غنی‌سازی از آستانه گریز هسته‌ای عبور نکرده است، اما این توافق از محتوا تهی شده است. در حالی که ایران تحت فشارهای تحریم‌های غرب در شرایط اقتصادی دشواری قرار دارد، با این همه گامی برای احیای این توافق برنداشته است (هرچند در این میان نباید فاکتور انفعال غرب بالاصح تروئیکای اروپایی را نادیده گرفت). با این حال، پس از یک دوره طولانی رکود در باب برنامه جامع اقدام مشترک، به نظر می‌رسد در این مسیر شاهد فعل و انفعال‌های تازه‌ای هستیم.

خلأ برجام

به ادعای شورای آتلانتیک، سال آینده به دلایل مختلفی برای برنامه هسته‌ای ایران تعیین‌کننده خواهد بود که برخی از آن‌ها به برجام و برخی مرتبط با تنش‌های میان ایران و غرب در باب مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی بازمی‌گردد؛ گزاره‌ای که نتیجه مستقیم رویارویی میان تهران و تل‌آویو است. اعضای محور مقاومت (به ویژه حماس، حزب‌الله و حوثی‌ها و مقاومت مستقر در عراق) از فرادای هفت اکتبر رویاروی اسرائیل قرار گرفتند و از همان بازه زمانی تنش‌ها افزایش یافت. گستره درگیری‌ها تا جایی پیش رفت که تهران و تل‌آویو از منطقه خاکستری خارج شده و رویارویی در سایه رکنار گذاشتند. در همین راستا باید گفت برنامه هسته‌ای ایران در سال آینده به یک گزاره راهبردی تبدیل می‌شود که نه تنها برآورده هسته‌ای، بلکه استراتژی گسترده جمهوری اسلامی و روابط این کشور با جامعه جهانی و منطقه را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. از همین رویارویان باید تصمیم تاریخی اتخاذ کند. به ادعای آتلانتیک، از زمانی که تهران از محدودیت ۶۷.۳ درصدی برجام خارج شد، ساخت سانتریفیوژهای پیشرفته را در اولویت قرار داد و اورانیوم ۶۰ درصدی را کالبد زد. علاوه بر این، ایران تأسیسات غنی‌سازی خود در نطنز و فردو را گسترش داد و در حال آماده‌سازی برای بهره‌برداری از تأسیسات غنی‌سازی دیگر در نزدیکی نطنز است و به بازگرداندن مقادیر قابل توجهی از مواد غنی شده ذخایر در سطوح مختلف ادامه می‌دهد. با وجود این، ایران با ازناس بین‌المللی انرژی اتمی در تعامل قرار دارد هرچند در باب مسائل فنی اختلاف نظرهایی میان تهران و نهاد یادمانی وجود دارد. در زمینه نظامی، بر اساس آخرین ارزیابی‌های منتشر شده توسط جامعه اطلاعاتی آمریکا، تهران هنوز برای عبور از آستانه گریز هسته‌ای تصمیم راهبردی اتخاذ نکرده است. با این همه به ادعای غرب ایران امروز به فن‌آوری فنی پیشرفته دسترسی پیدا کرده است. به نظر می‌رسد که جامعه بین‌الملل در خلأ هرگونه توافقی در برابر پیشرفت‌های هسته‌ای و فنی ایران منجمد مانده است. سفر اخیر رافائل گروسی، مدیرکل ازناس بین‌المللی انرژی اتمی به تهران، چالش‌های حاکم را برجسته کرد. ناظران مدعی اند همکاری ایران با ازناس صرفاً جهت جلوگیری از صدور قطعنامه در شورای حکام بود، اما گروهی بر این باورند که تهران در مسیر تعامل با ازناس گام‌های مثبتی برداشته است.

ماشه فعال می‌شود؟

در نشست‌های اخیر شورای حکام شاهد صدور بیانیه‌های تند و تیز از سوی تروئیکای اروپایی (بریتانیا، فرانسه و آلمان) و ایالات متحده در مورد پیشرفت برنامه هسته‌ای ایران، به ویژه در مورد عدم تمایل (ادعایی) تهران به همکاری با نقشه راه ازناس بوده‌ایم (ادعای غیرواقعی که ایران بارها خلاف آن را ثابت کرده است). اما در عین حال، شورای حکام ظاهراً به دلیل ترس از واکنش تهران، گامی دراماتیک علیه ایران برنداشت و تهران نیز این کنش را بدون واکنش نگذاشت. به این ترتیب، فعالتعالی ایجاد شده که در قبالش ایران بدون فراتر رفتن از خطوط قرمز غنی‌سازی آستانه گریز هسته‌ای، توسعه برنامه هسته‌ای اش را در دستور کار قرار داده و از سوی دیگر، غرب - به رهبری تروئیکای اروپایی و ایالات متحده رژیم تحریم‌ها را حفظ کرده است، اما هیچ اقدام چشمگیری علیه ایران انجام نمی‌دهد. ۱۸ اکتبر ۲۰۲۵ آخرین فرصت برای قدرت‌های جهانی خواهد بود تا مکانیسم ماشه را فعال کرده و تمام تحریم‌هایی را که در توافق برجام برداشته شده بودند (بجز تحریم‌هایی که قبلاً منقضی شده‌اند) بازگردانند. ایران در حال حاضر تهدید کرده که فعال کردن ماشه می‌تواند زمینه را برای خروج ایران از NPT فراهم کند. این تصمیم طبیعتاً آینده برنامه هسته‌ای ایران را به اشکال مختلف تحت شعاع قرار خواهد داد.

غرب بر سر دوراهی!

در چنین شرایطی دو گزاره باارزگشت به برجام یا تهیه پیش نویس توافق هسته‌ای جدید برجسته شده است. به نظر می‌رسد که مقام‌های رسمی ایران به ویژه پس از انتخاب مسعود پزشکیان، رئیس جمهوری ایران به این نتیجه رسیده‌اند که تنها راه تسکین چالش‌های اقتصادی حاکم دستیابی به توافقی با غرب است که برنامه هسته‌ای را محدود کند. از سوی دیگر، آن کشورهای غربی، از جمله ایالات متحده که تا کم‌تر از یک ماه دیگر تحت رهبری ترامپ قرار خواهد داشت، تصمیم دارند در مسیر تمدل‌گام بردارند. اما حقیقت آن است که به واسطه اختلاف نظرها و شکاف‌ها، جامعه جهانی و ایران بر سر دوراهی قرار گرفته و نمی‌دانند که آیا می‌توانند به توافق هسته‌ای جدید دست یافته یا به برجام بازگردند.

دکتر بهمن آرمان در گفت‌وگو با «آرمان ملی»:

جریان‌های خطرناکی برای عدم تحقق وعده‌های پزشکيان فعالیت می‌کنند

۷۵ هزار تومان قیمت کف دلار در بازار ایران خواهد بود

شاخص‌های بنیادی یک اقتصاد ضعیف را در ایران نشان می‌دهد

ریشه مشکلات اقتصادی ایران را باید در سیاست خارجی

جست‌وجو کرد

آرمان ملی - احسان انصاری: بازار ارز و طلا روزهای پرتلاطمی را پشت سر می‌گذراند. این در حالی است که هنوز مشخص نیست پاسخ ایران به پیام ترامپ به ایران، اگر واقعاً پیامی در کار باشد، برای مذاکره چیست. کمال خرازی دبیر شورای راهبردی سیاست خارجی به تازگی عنوان کرده که سیاست ترامپ مشخص نیست، اما ما برای مذاکره آماده هستیم. این در حالی است که عباس عراقچی وزیر امور خارجه نیز از گفت‌وگوی شرافتمندانه با غرب صحبت کرده است. در چنین شرایطی چشم‌انداز اقتصاد ایران در آینده با ابهام و سوال‌های متعددی همراه است. «آرمان ملی» برای تحلیل و بررسی این موضوعات با دکتر بهمن آرمان اقتصاددان گفت‌وگو کرده است. آرمان در این زمینه معتقد است: «شاخص‌های بنیادی یک اقتصاد ضعیف را در ایران نشان می‌دهد. به صورت طبیعی هنگامی که یک اقتصاد ضعیف

است کاهش ارزش پول ملی را نیز در بر دارد. من فکر می‌کنم ریشه همه مشکلات اقتصادی که امروز در کشور وجود دارد را باید در سیاست خارجی جست‌وجو کرد. نوع سیاست‌ها و مواضعی که ایران در قبال کشورهای دیگر می‌گیرد در اختیار دولت نیست. یعنی رئیس‌جمهور و به‌طور کلی دولت دخالتی در این سیاست‌ها ندارد. واقعیت این است که حتی انتخاب برخی وزرا نیز در اختیار رئیس‌جمهور نیست. دولت کنونی نیز دولت منتخب آقای پزشکیان نیست. ممکن است برخی وزرا را ایشان انتخاب کرده باشد، اما پست‌های کلیدی را جریان‌های خاصی که دارای منافع سیاسی و اقتصادی هستند تعیین کرده‌اند. اگر دولت آمریکا تصمیم بگیرد همان رویکردی که در مقابل روسیه در پیش گرفته در مقابل ایران نیز آن را تکرار کند، شرایط سخت خواهد شد.» در ادامه ماحصل این گفت‌وگو را می‌خوانید.

فرد که ظرفیت‌های اقتصادی که در ایران وجود دارد در حد خوبی برای سرمایه‌گذاری شرکت‌های آمریکایی و اروپایی خواهد بود. به همین دلیل نیز من بعد می‌دانم که ایران و ترامپ به سمت افزایش تنش حرکت کنند و چنین چشم‌اندازی وجود ندارد. اینکه فکر کنیم به دلیل به قدرت رسیدن مجدد ترامپ دوباره قرار است تنش‌های زیادی بین ایران و آمریکا رخ بدهد دیدگاه‌های هیچانی است و زیاد واقعی نیست. ترامپ به خوبی به این نکته آگاه می‌دارد که به دلیل اینکه ۶۰ درصد نفت جهان در خاورمیانه قرار دارد این منطقه باید از امنیت کافی برخوردار باشد. از سوی دیگر بخش عظیمی از منابع گاز جهان در قطر و ایران قرار دارد. آمریکا نیز با وجود اینکه از دهه ۵۰ تکنولوژی جایگزین نفت را داشته، اما اجازه نداد میزان استفاده از نفت کاهش پیدا کند.

اینکه برخی عنوان می‌کنند قیمت دلار در اختیار دولت ایران است و سیاست‌های دولت باعث افزایش و یا کاهش قیمت دلار می‌شود چندان صحیح نیست

نیز در رقابت‌های انتخاباتی همین موضوع را مطرح کردند که به دنبال تعامل سازنده با جهان هستند.

هنوز ترامپ کار خود را به صورت رسمی آغاز نکرده و پزشکيان برای لغو تحریم‌ها و تحقق وعده خود در این زمینه نیازمند تغییر استراتژی و تعامل است که به نظر کار ساده‌ای نخواهد بود. در چنین شرایطی نیز می‌توان چشم‌انداز روشنی پیش روی اقتصاد ایران مشاهده کرد؟

واقعیت این است که چشم‌انداز روشنی مبنی بر اینکه قدرت خرید مردم افزایش پیدا کند مشاهده نمی‌کنم. نکته دیگر اینکه هنوز سیاست‌های ترامپ در مقابل ایران مشخص نیست. هر چند وی برای مذاکره با ایران پیام ارسال کرده اما هنوز مشخص نیست که اگر مذاکره‌ای صورت بگیرد وی چه درخواست‌هایی خواهد داشت و در مقابل ایران چه واکنش از خود نشان خواهد داد. آقای بشار اسد می‌دانست که یک هفته دیگر در قدرت نخواهد بود و باید به صورت پنهانی خاک کشورش را ترک کند؟ به همین دلیل باید عنوان کرد آن چیزی که سیاستمداران عنوان می‌کنند با آن چیزی که به آن عمل می‌کنند، تفاوت دارد. در آمریکا نیز برخی رسانه‌ها مانند وال استریت ژورنال و نیویورک تایمز پس از مدتی وعده‌ها و شعارهای روسای جمهوری را با آن چیزی که در عمل اتفاق افتاده با هم مقایسه می‌کنند و در اختیار افکار عمومی قرار می‌دهند. به همین دلیل نمی‌توان به صورت دقیق آینده را پیش‌بینی کرد. با این وجود من تحرکات جریان‌هایی را مشاهده می‌کنم که می‌تواند برای اقتصاد کشور خطرناک باشد.

چه جریان‌هایی؟

به عنوان مثال چین است که با ما قرارداد ۱۵ ساله دارد اما در ایران نه سرمایه‌گذاری می‌کند و نه کار عمده‌ای انجام می‌دهد. این در حالی است که چین در عراق و عربستان فعال است و در برخی کشورهای دیگر منطقه نیز سرمایه‌گذاری می‌کند. از سوی دیگر ایران را از جاده ابریشم کنار گذاشته‌اند در حالی که هیچ کشوری در منطقه خاورمیانه نمی‌تواند جای ایران را پر کند.

ترامپ پیش از آنکه سیاستمدار باشد تاجر مسلک است. آیا این احتمال وجود دارد که وی مسائل سیاسی را در اولویت‌های دیگر قرار بدهد و در مورد مسائل اقتصادی با ایران سر میز مذاکره بنشیند؟

در آمریکا تنها ترامپ تصمیم‌گیرنده نیست است. تاجر مسلک باشد یا نباشد. در ایران این گزاره متداول شده که هنگامی که جمهوریخواهان در آمریکا به قدرت می‌رسند، جنگ می‌شود و زمانی که دموکرات‌ها به قدرت می‌رسد به دنبال مذاکره هستند. این در حالی است جنگ بالکان در دوره کلینتون رخ داد که دموکرات بود. در نتیجه این گزاره نمی‌تواند برای همه دوران‌ها صحیح باشد. اینکه ترامپ چه رویکردی در مقابل ایران خواهد داشت به تصمیمات بلندمدتی مربوط است که ساختار سیاسی در آمریکا و افاق فکری‌هایی که در آنجا فعال هستند می‌گیرند. البته ترامپ به راحتی از کنار ظرفیت‌های اقتصادی و ترازینتی ایران نمی‌گذرد و به این نکته آگاهی

دارد که ظرفیت‌های اقتصادی که در ایران وجود دارد در حد خوبی برای سرمایه‌گذاری شرکت‌های آمریکایی و اروپایی خواهد بود. به همین دلیل نیز من بعد می‌دانم که ایران و ترامپ به سمت افزایش تنش حرکت کنند و چنین چشم‌اندازی وجود ندارد. اینکه فکر کنیم به دلیل به قدرت رسیدن مجدد ترامپ دوباره قرار است تنش‌های زیادی بین ایران و آمریکا رخ بدهد دیدگاه‌های هیچانی است و زیاد واقعی نیست. ترامپ به خوبی به این نکته آگاه می‌دارد که به دلیل اینکه ۶۰ درصد نفت جهان در خاورمیانه قرار دارد این منطقه باید از امنیت کافی برخوردار باشد. از سوی دیگر بخش عظیمی از منابع گاز جهان در قطر و ایران قرار دارد. آمریکا نیز با وجود اینکه از دهه ۵۰ تکنولوژی جایگزین نفت را داشته، اما اجازه نداد میزان استفاده از نفت کاهش پیدا کند.

با توجه به شرایط موجود دولت پزشکيان چگونه می‌تواند معادلات سیاست خارجی را به سود اقتصاد ایران تغییر بدهد؟ در این زمینه چه اقداماتی باید صورت بگیرد؟

تحریم‌های بین‌المللی هزینه‌های زیادی به کشور وارد کرده و بسیاری از کارخانه‌های ما به دلیل تحریم امکان واردات تجهیزات ندارند. به همین دلیل پزشکيان اگر می‌خواهد به وعده‌های خود عمل کند در ابتدا باید برای تحریم‌ها چاره‌اندیشی کند. باید مذاکرات به جریان بیفتد تا شرایط برای لغو تحریم‌ها بین‌بین برود. ما باید در مسیری قرار بگیریم که مبادلات تجاری و اقتصادی ایران با کشورهای دارای تکنولوژی و سرمایه به روال سابق برگردد. در شرایط کنونی تنها ایران روی اقتصاد چین و روسیه است که دارای تکنولوژی نیستند. از سوی دیگر روسیه هیچ‌گاه دیدگاه مثبتی نسبت به توسعه اقتصادی و سیاسی ایران نداشته و همونی خود را در خطر می‌بیند. ایران می‌تواند به عنوان قدرتمندترین کشور خاورمیانه شناخته شود. کشورهای مانند ترکیه و عربستان در منطقه خاورمیانه رقیب ایران هستند و به همین دلیل مخالف این هستند که در کشور توسعه اقتصادی رخ بدهد. به همین دلیل این کشورها در کنار قدرت‌های جهانی بر ادامه تحریم‌های ایران قرار دارند. در شرایط کنونی یک جریان قدرتمند ضد توسعه و ضد واردات در کشور وجود دارد که در راستای منافع ملی حرکت نمی‌کند. عده‌ای در داخل کشور به دنبال این هستند که در کشور توسعه اقتصادی صورت نگیرد. این عده با آگاهی یا بدون آگاهی با کشورهای خارجی که موافق قدرتمند شدن ایران نیستند، همراه و همگام می‌شوند. به همین دلیل نیز ایران را در دهه‌های گذشته در وضعیت تنش دائمی قرار داده‌اند. واقعیت این است که یک کشور قادر نیست برای مدت طولانی فشارهایی را تحمل کند که در شرایط عادی کمتر کشوری می‌تواند آنها را تحمل کند. بالا رفتن نرخ بیکاری، کوچک‌تر شدن سفره مردم، افزایش سن ازدواج، افزایش طلاق و اعتیاد از جمله مسائلی هستند که تا حدی قابل تحمل هستند. سابقه تعامل ایران و اروپا نشان داده که در زمینه تحریم‌ها، مشکل اصلی به آمریکا برمی‌گردد و اروپایی‌ها چندان تأثیرگذار نیستند. به بیان دیگر بین ایران و آمریکا باید تنش‌ها کنترل شده و در مراحل بعد پایین بیاید تا بتوان مشکل تحریم را حل کرد.

اینکه فکر کنیم به دلیل به قدرت رسیدن مجدد ترامپ دوباره قرار است تنش‌های زیادی بین ایران و آمریکا رخ بدهد دیدگاه‌های هیچانی است و زیاد واقعی نیست

یادداشت

پایداری اجتماعی وزیست محیطی

امیرحسین روان

کارشناس امور شهری

تحقق توسعه شهری پایدار یک چالش حیاتی برای قرن حاضر است. اصلی‌ترین مسائل مربوط به پایداری شهر به‌طور جدی و دقیق: جنبه‌های اکولوژیکی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی فرآیندهای توسعه شهری است. پایداری اغلب مترادف محیط زیست تلقی می‌شود، اما این تمام داستان نیست. پایداری فقط مربوط به محیط زیست نیست و در مورد برابری اجتماعی و رفاه اقتصادی نیز هست. بررسی تعادل پیچیده بین فعالیت‌های انسانی و فرآیندهای محیطی شهرها و مناطق شهری کلید پایداری واقعی است و پایداری برای سیاره زمین و برای افرادی که در آن ساکن هستند، نقطه عطف زندگی است. برای ایجاد درک انتقادی از توسعه شهری پایدار نیاز به مقابله با چالش‌های پیچیده شکل‌گیری شهرهای پایدار است. اینکه چگونه فرآیندهای توسعه شهری درک، ارزیابی و مدیریت شود از طریق یک برنامه با دقت طراحی شده که شامل سیاست شهری، برنامه‌ریزی و علوم زیست محیطی است، حاصل می‌گردد، اما لازم است درکی گسترده از پیوندهای بین اکوسیستم‌های شهری، سیستم‌های شهری (برنامه‌ریزی، حمل و نقل، انرژی، بازیافت و غیره) و مشکلات چند بعدی شهرنشینی، به ویژه آنهایی که به سیاست‌های عمومی و اجتماعی مربوط می‌شود، حاصل گردد. ساختن جوامع و شهرهایی که از نسل بعدی حمایت کند و با بی‌پایان سده‌های نسل آینده انسان‌ها را نیز در مدت حیات خود و در مسیر استفاده از منابع طبیعی و سیر تکاملی رشد و زندگی خود در رویارویی با محیط زیست داشته باشد، در مسیر زندگی مان داشته باشیم به درک عمیقی از چالش‌های محیطی فعلی و دانش و مهارت‌هایی که برای پاسخ به این مسائل مهم که حاصل پایداری است، منجر می‌گردد. پروژه برنامه‌ریزی برای پایداری اجتماعی شهری و توسعه مناطق شهری پایدار، با هدف تشدید پایداری اجتماعی به عنوان یک مفهوم مهم و اساسی یکی از مهم‌ترین مسائل در شهرها است. تحقیقات نشان می‌دهد که شناخت سیاست‌ها، رویکردها، فرآیندها و مسائلی که برای آینده‌سایه‌ما حیاتی هستند، نحوه زندگی و تصمیم‌گیری ما در مورد محیط زیست، از جمله شهرهایمان، چگونگی ایجاد پیش‌شرط‌ها و فرصت‌ها برای تعامل افراد با جامعه و با محیط زیست شهری، نشانه‌ای از اهمیت مسأله «پایداری اجتماعی» است و در دستور کار هر برنامه ریزی شهری قرار دارد. پایداری اجتماعی در تلاش است تا شرایط زندگی را برای افرادی که در حال حاضر ساکن شهرها هستند و یا در آینده در شهر زندگی می‌کنند بهبود بخشد این یک مفهوم پر ارزش و چند بعدی است که جنبه‌های متعددی از زندگی را در بر می‌گیرد. برابری اجتماعی، تنوع مشمولیت رفاه اجتماعی، انسجام در مشارکت، نمونه‌هایی از مفاهیم بسیاری هستند که ایده پایداری اجتماعی را متصورند. تا به امروز، اجماع در مورد چگونگی مفهوم سازی و ارزیابی پایداری اجتماعی حاصل نشده است. زیرا ترتیبات اجتماعی پایدار به‌طور مشخص در جنبه‌های مختلف قابل ارزیابی است، و تمرکز را از جنبه‌های «ملموس‌تر» پایداری اجتماعی مانند اشتغال و مسکن به جنبه‌های «ناملموس‌تر» مانند رفاه و احساس خوب اجتماعی سوق می‌دهد. آنجا که این جنبه‌های اخیر را نمی‌توان مستقل از شرایط زمینه‌ای محیط زندگی افراد ارزیابی کرد، نیاز به ارزیابی پایداری اجتماعی نیز مهم است. مطالعه مفهوم پایداری اجتماعی شهری برای شناسایی و ارزیابی اولین مورد؛ چالش تبدیل مفهوم گسترده پایداری اجتماعی شهری که به اهداف خاصی مربوط می‌شود و چند بعدی بودن و کلی بودن آن برای تفسیرپذیری ذهنی افراد پیچیده است و ممکن است با مطالبات ساکنان در مناطق شهری مطابقت نداشته باشد زیرا منافع عموم جامعه و محیط زیست را حافظ است و از طرفی چالش دوم؛ ارزیابی پایداری اجتماعی شهری در سراسر مراحل این ایده توسعه یافته و عملیاتی کردن پایداری اجتماعی در محیط‌های ملایم، اهدافی مانند ارتقای انسجام اجتماعی یا رفاه اجتماعی، اغلب توسط برنامه‌ریزان تحت عنوان چتر پایداری اجتماعی شهری تعیین می‌شود و همین مفاهیم برای شناسایی شاخصه‌هایی برای ارزیابی پیامد‌های اجتماعی در مورد پایداری شهری که عمدتاً بر عوامل محیطی و اقتصادی متمرکز شده است و اغلب جنبه اجتماعی و عمومی دارد، حیاتی است و با بررسی تأثیر برنامه ریزی شهری بر سطح پایداری اجتماعی شهری، یک چارچوب مفهومی کلیدی را برای پایداری اجتماعی شهری تعیین می‌کند و سپس این چارچوب در ارتقای عدالت اجتماعی و شهرنشینی هدایت‌دهی خواهد شد و اساس توسعه شهری را در پی خواهد داشت.